

GYŰRŰ ALAKÚ NAP

Költészet és katolicitás

– Vasadi Péternél

*„mint a régi iniciáléfestő, aki
a gyertya lángjánál vakoskodva,
egész kis kertet rajzolt a nagy
kezdőbetű köré, melyben maga
a betű úgy vészett el, akár
temető sarkában a kiirthatatlan
repkénnyel benőtt sírlap és sírkő,
úgy kellene a vers minden betűjét
leírni, hogy ha elhagyja a szem
és a kéz, a kertben magát mégis
megtalálja...”*

(Schein Gábor)

*„...mert a Messiás jóslatát
mindenki olvassa,
ki a szavak közé jutott
Ősfényt felkutatja...”*

(Borbély Szilárd)

Vallás és művészet, hit és irodalom kapcsolatáról gondolkodva óhatatlanul az irodalom (és az irodalomértés) szerepéről, lehetőségeiről is gondolkodunk. Létezik-e keresztény irodalom? S ha igen, miféle válaszokat tartogat a nem-keresztény olvasás számára? Mitől katolikus egy vers (ha ugyan van

vers, amelyik „katolikus”)? A tárgy, az eszmék, a szellemiség, a hangoltság tennék? A költői szándék? A befogadói igény? Vagy a szerzőt és az olvasót meghaladó erő: a nyelv, a szépség, a hagyományok egyéneken túli hatalma? Gyakran fölített és több módon kikerült kérdések ezek – ám hogy valódi kérdések, arra éppen a válaszok sokfélesége figyelmeztet. Gondoljunk csak Hölderlinnek az *alapokat* újraírni vágyó szakrális lírájára, Rilkének a létezés immanens és transzcendens állapotát egymásra olvasó verseire; a heideggeri metafizika-fölfogásra, a bultmanni hermeneutikára vagy a jungi valláslélektanra; Balthasar teológiai és Pilinszky „evangéliumi” esztétikájára: mind e gondolkodói és művészi kísérletek abból a megfontolásból születtek, hogy van (s ha nincs, *kimunkálható*) közös nyelve a transzcendensnek és az esztétikainak – a hitnek és a megértésnek.

Új Forrás 2014/02 – Halmai Tamás: Gyórád alakul Nap
Költészet és katolicitás – Vasvári Péterrel

2

„Költő vagyok, és katolikus. Véleményem szerint a katolicizmus tulajdonképpen nem más, mint elfogadása annak, hogy az ember menthetetlenül térben és időben él. Azt, hogy »katolikus költő« vagyok, nem hiszem. Úgy gondolom, Assisi Szent Ferenc az utolsó katolikus költő. Mert a költészet sokkal inkább gyónás, mint prédikáció... De szeretnék katolikus költő lenni – a szónak abban az értelmében, hogy katolikus annyit tesz, mint egyetemes.” Pilinszky János szavait sűrűn idézzük, s jó okkal. Költészet és katolicitás bonyolult viszonyáról szólva talán szükséges is az effajta szelíd óvatosság. Babits hasonló álláspontja e tárgyban közismert – s igen meggyőző: „Minden nagy költészet lényegében vallásos költészet, s minden vallásos költészet bizonyos nagyon tág értelemben katolikus is.” Egybehangzik ezzel Sík Sándor véleménye: „A katolikus művész számára [...] voltaképpen nincs külön vallásos művészet. A vallásosság, a katolicizmus egész életét, minden élményét átjárja, tehát ott lesz, egyszer láthatóan, másszor láthatatlanul, kimondva vagy kimondatlanul, de mindig érezhetően és döntően minden alkotásában [...] Akármiről fog szólni, a szó mélyebb értelmében »vallásos« lesz az alkotása, amely éppúgy szól Istenről, mint az adott tárgyról, még ha egy szava sem vonatkozik is rá: atmoszférájában, perspektívájában, hanghordozásában, színeiben, dallamában, ritmusában lesz benne az örökkévalóság.”

Rónay György egy tanulmányában ugyanez a nézet viszi színre magát, megtoldva a kritikai szigor *igazságával*: „Van irodalom, van művészet; írónak, művésznek van katolikus élménye; s mű és művészet, amelyben az alkotó *katolikus élménye valósul a művészet követelményeinek megfelelő művé*, katolikus mű és katolikus művészet. De ami nem felel meg az általános esztétikai

követelményeknek, az lehet ugyan katolikus, de nem művészeti; ha pedig nem művészet, akkor a legbuzgóbb katolikus szándék sem teheti azá. [...] A katolikus léleknek nem az a föladata, hogy kihaltsón magának egy kisebb-nagyobb parcellát a magyar irodalomból, s azt belterjesen művelge, hanem az, hogy az *egész* irodalmat áthassa, az *egésznek* legyen a kovásza. Annál aztán igazán nem volna mulatságosabb paradoxon, mintha katolicitásunk kedvéért lemondanánk katolicitásunkról, vagyis egyetemességünkéről.” (Egy újabb esszé még egyértelműbben mutat rá a jelenség kérdésségére: „...a kifejezetten keresztény témákról szóló újkori irodalmi alkotások művészeti szempontból inkább hiányt hagynak maguk után [Mécs László például művészeti szempontból aligha helyezhető egy síkra a »pogány« Szabó Lőrincel] [...] Keresztény értelmezés, *interpretatio christiana* létezik, de csak akkor értelmezés, ha az irodalmat irodalomként, és nem tételes állítások gyűjteményeként olvassa” – véli Görfölv Tibor.)

Érdemes emlékeznünk arra, hogy már – az amúgy evangélikus – Berzsenyi is óvott az esztétikum (akár vallásos) ideológiáknak való *kiszolgál-tatásától*: „De azt sem kell innét gondolni, hogy a keresztény poétának keresztény mitológiát kell koholni, mint némelyek ízetlenkedtek, s ami mind a szépnak, mind a keresztény hitnek természetével ellenkezik. Mert a mi Istenünk csak lélekben jelenik meg, mint a görögök legfőbb istene, a fatum; s elég annak csak ideájával megisteníteni a poézist, mint a fatum homályos ideája megisteníté a görög drámát. [...] És éppen így kell a keresztény religiót a poézissel harmóniába hozni; nem pedig annak formátlan lényeivel a poézist formátlanítani. Mert a keresztény religió lelke igen szép s igen ideális ugyan: de annak minden személyített alakai nem poézisbe valók.” (Idevágónak érezhetjük Joseph Joubert egyik gyönyörű aforizmáját: „Isten, nem tudván az igazsággal megajándékozni a görögöket, a költészetet adta nekik”.)

Mit tehetnénk, kell-e egyáltalán valamit hozzátennünk mindehhez? Amivel kiegészíthetnénk a fentieket, azt – a kérdést, Heidegger nyomán, szélesebb horizontra helyezve – megfogalmazta mások mellett Czigány György: „A költő munkája is a – még mindig tartó – teremtés része. [...] A nagy alkotók a Létnak lesznek öreik. A nyelv lényege a lényeg nyelvéné válik. A műremek értésének, élvezésének pillanatában egy eddig még el nem gondolt létigazság derül ki.” Rónay Györgynek a teológiai gondolatot és az esztétikai jelenséget egymásra utaló megjegyzése pedig bármely idézett szerző munkásságának mottója lehetne: „A szépség a teljes ember kialakítását szolgálja. Akí a szépséget befogadja, emberebb ember. Szébb, tágabb egú világot épít. [...] Nincs immoralis szépség.”

A kortárs teológiai gondolkodás is számos emlékezetes példát szolgáltat arra, miként lehet a műalkotás sajátos létmódját a létezés isteni rendjében – egyáltalán csak – fölfogni. Hans Urs von Balthasar például az eszté- 41
tika és a transzcendencia minőségeit egyazon értékvalóságból eredezteti: „A szépség az a szó, amelyet legelsőként kell kimondanunk. A gondolkodó értelem mindennel előbb szembe mer nézni, mint a szépséggel, mert megragadhatatlan ragyogásként sugárzik az igaz és a jó kettős csillogzata körül, és fogja át szétszakíthatatlan egységüket.” Fila Béla a szépség és a szentség kérdését ugyancsak együtt értelmezi, s állítja üdvtörténeti távlatba: „Szép minden, ami van, egészen egyszerűen eleve a létezésénél fogva. [...] Az emberiség mintegy olyan állapotban van, és a világi szépség is olyan állapotban van, mint amikor összehordjuk az alapanyagokat, hogy abból egyszer majd egy végső nagy szentélyt építsünk. Hogy egy végső nagy, szép megnyilvánulás adódjon az emberiség élete számára. Innentől a folyamat eszkatológiai. [...] A költészet legkomolyabb tárgya ugyanis az istenkérdés, a szentség kérdése. [...] A végső szakasz akkor jön el, amikor az ember semmi mást nem akar, mint Istent dicsőíteni. [...] A szép a lét dicsőségének a kinyilvánulása – jelenleg érzékelhető és észlelhető formáiban is a végső kinyilvánulás előkészítője.”

E szellemiség hatja át azok műveit is, akik a művészi élményt a vallási tapasztalással rokon jelenségnek tételezik, s akik szerint a műjelrendszeréből a lét teljességébe nyílnak utak – alkotó és befogadó előtt egyaránt. „A hit és a művészet is az emberen túlira tekint, egy olyan valóságra, amelyhez az embernek nem-emberként van köze” – írja Siska Henriett. „A teljes valóság tétjével szembenező művészek Dantétől Van Gogh-ig, Monteverditől Csontváryig nem rettentek vissza a szépség követelődésétől. [...] A vallásos mű képes *egy húron pendülni* a kint megszólaltatottal, a kintről (együttal a legbelülről) hangzó hanggal. Hangja, formája a kinti hangé, formáé – szeretettől alakított forma. Odahallgatása a nyitott ég örökkévaló hangjainak beszédére figyelmez. Ebben a »hangkészletben«, *dramaturgiai és kommunikációs repertoárban* egy törött műanyag lavór is a passió alakítója, tárgya, résztvevője (sohasem eszköze) lehet. [...] Az egyház Isten vándorló népe. Művészeink, akik vállalják a lét teljességének hívását, társaink a vándorlásban. Fra Angelico, Andrej Rubljov, Van Gogh, Bach, Kodály, Dante, Hopkins, Dosztojevszkij, Claudel, Eliot, Pilinszky és mások (vallásos) munkáinak öntörvényűség-foka (autonómia-foka) egyenlő a mástól-kapott-törvény (heteronimitás) vállalásának és akarásának fokával. Paradox módon: engedelmisségük intenzitásával” – olvassuk Lázár Kovács Ákosnál.

Vasadi Péter műfajilag több irányú, emiatt többszörösen reflektált életműve nemcsak megválaszolja a főntebbi kérdéseket, de egyszerre értelmezi 42 és *testesíti meg* a felelet egy lehetséges formáját. Esszék, jegyzetek, interjúk sora igazítja el az olvasót. „A művészet az egyetlen dolog, amely szétválasztás nélkül, mindig *az egy műben s egyként* mutatja azt, ami kettő: a Teremtő s a teremtményt” – olvassuk egy helyütt a művészet kitüntetett szerepéről elmélkedő sorokat. Hogy szépség és szentség föltételezi egymást, számos szöveghely a bírálat és a féltés hangján jelenti ki: „Az a világ, amely elidegenedik a szenttől, szükségképpen fosztja meg magát a széptől is.” S Vasadi előtt az sem kétséges, hogy a kreatúraként értett ember mindenekelőtt a nyelv révén részesülhet abból, ami szavakkal aligha közrefogható: „...az igazi költészet az igei misztérium rokona”.

Tudatos, de nem számító. Bölcs, de nem tudálékos. Szenvedélyes, anélkül, hogy érzélgős lenne. Egyenes nyíltsággal fogalmaz, ám nem a képi áttételek s a sejtető elhallgatások rovására: Vasadi Péter költészete nem naiv élménylíra, nem is száraz propagandairadalom. A kudarc e szélső eseteitől a költő műveit egyenletesen magas színvonaluk, nyelvi-poétikai összetettségük és változatosságuk óvja meg. Az egyes versek megalkotottságának mikéntjére ezúttal nem térünk ki; ehelyett azt jelezzük csupán, miféle módokon *hangolódik egymásra* Vasadinál a vallási és az esztétikai tapasztalás:

- a) A létbölcseleti hangoltság, a metafizikus szövegigény Vasadi Péter egész életművét meghatározó sajátosság.
- b) Műveinek többségét félreismerhetetlenül hatja át a kifejezett keresztény szellemiség; hittani és lelkiiségi kérdéssírműveket, jelentésrétegeket hozva játékba.
- c) Ugyancsak jellegadó vonás, hogy (általánosabb) szakrális szimbolika nyilvánul meg e művekben – például az arany, a fény, a madár, a fa jelképi jelenlétére gondolunk.
- d) Kifejezetten biblikus jelképeket és motívumokat is bősséggel találunk Vasadi verseiben.
- e) Nem ritkán bibliai alakokat, témákat, történeteket elevenít meg (ír és ért újra) a versnyelv.
- f) Egyszer-egyszer hommage-ok és szerepversek vallanak a hagyományválasztás tudatosságáról – és komolyságáról.

- g) S előfordul az is, hogy az adott költemény valamely vallási műfaj (ima, gyónás, himnusz, parabola, exegézis, homília stb.) beszédformájához közelít, közvetlenül merítve a katolikus szöveghagyományból, a történeti katolicitás emlékezetéből.

43

Természetesen nem elszigetelt poétikai esetek, nem elkülönülő esztétikai megoldások ezek. Sőt: éppen üdvös keveredésük, finom összeadásuk a jellemző. Ami a változatokat egységbe, a változatosságot *teljességbe* rendezi. S a költői életmű kimeríthetetlen gazdagságát szavatolja.

6

Kivételes, de nem magános eltökéltség a Vasadi Péteré. A katolicitás szellemét versben, prózában, esszében egyaránt jelentős alkotásokban bírta szóra Babits és Sík, Rónay és Pilinszky; kortárs költőink közül pedig például Czigány György vagy Kalász Márton. Utóbbiak nemzedéktársai is Vasadi Péternek. S a fiatal irodalomban is találni szerzőket, akik rendre a keresztényi érzület és az esztétikai érték társítására vállalkoznak: e sorok frója örömmel említi föl példaképpen Koncz Veronika és Zsille Gábor nevét.

Tágabb értelemben nem is elődökről és követőkről, azaz az idő játékaról, hanem a művészet, a művészi szép sajátos egyidejűségéről kell beszélnünk. Arról a szakadatlan jelenről, amelyben kortárs lehet Babits és Koncz, s amelyben a *Nagyvárosi ikonok* versvilágát nem választják el történeti esetlegességek a *Látható, láthatatlan* líraiságától.

E tekintetben kortárs – mindükkal – Vasadi is, a költészetet a katolicitás, a katolicitást a költészet felől értelmező művészetével.

7

Mert Vasadi Péter számára a vers: bűnben fogant ima. A fény beismerése. Alkalom hitre, hála, derűre. Végső soron: kiút a nyelvből. Mégpedig ragyogással szegélyezett kiút – ha hihetünk a költő egy transzcendens örömet előlegező versének: „jön majd minden oldalról a / világoasság, mintha egy gyűrű / alakú Nap kelne föl. és az a / hurrá, ég s föld, az a hurrá” (*Címtelen 2.*).